

Janez Zupan

VAS KUPLJENIK DO ZAČETRA 20. STOLETJA

*Der Erainer Bierth.
Gerrschafft Beldeß
Dorff Kuplenig Konsten
aa ffolange genant.*

*Naslovnastrantabel Terezijanskega
katastra za vas Kupljenik iz leta 1749*

VAS KUPLJENIK DO ZAČETKA 20. STOLETJA

Prispevek o zgodovini vasi Kupljenik je posrečen poskus na enem mestu zbrati ljudsko izročilo in del starejšega zgodovinskega gradiva o vasi Kupljenik nad Bohinjsko Belo. Avtor Janez Zupan, domačin iz Bohinjske Bele, se dela ni lotil z namenom, da bi zapisal vse, kar je ostalo iz bogate kupljenske preteklosti, vendar mu je uspelo pripraviti vsebinsko raznovrstno in zanimivo publikacijo, ki utegne spodbuditi k nadaljnjemu iskanju marsikaterega ljubiteljskega in (upajmo) tudi poklicnega raziskovalca. Avtorja je treba posebej pohvaliti za vztrajnost pri zbiranju in zapisovanju ljudskega izročila, saj je na ta način uspel iztrgati pozabi vsaj delček kolektivnega spomina mnogih generacij, ki so skozi dolga stoletja naseljevale obravnavani prostor. Kot zgodovinar pogrešam navedbe ustnih in pisnih virov, iz katerih je avtor črpal podatke o ljudskem izročilu in zapisani zgodovini, a se hkrati zavedam, da pisec ni poklicni raziskovalec in njegov namen ni bil napisati znanstvene razprave, temveč je skušal s svojim delom spodbuditi zanimanje za lokalno zgodovino in okrepiti krajevno samozavest, kar mu je nedvomno uspelo.

mag. Jure Sinobad

Tekst: Janez Zupan

Izdajatelj: Slovenska Ljudska Stranka podružnica Bled in Radovljica

Tisk: Tiskarna Žbogar, Begunje

Naklada: 350 izvodov

Izdano: 30. avgusta 1998 ob 440 obletnici zvonov na Kupljeniku

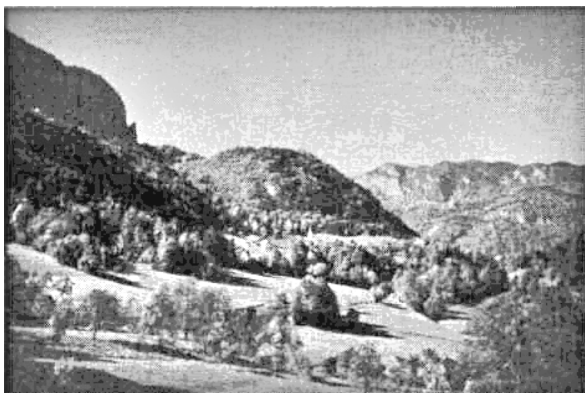
Predelava za računalniške medije in medmrežje: Tine Jarc 2012

Izročila, legende in zgodovinski okvir

Izročilo pravi, da je na kupljenskem Gradišu v starih časih stal grad ravbarskih vitezov, ki so ropali bogate tovarnike in dajali revežem. Pri hiši, kjer se danes pravi pri Cucku, so imeli svoje pse. Grad naj bi bil s podzemskim rovom povezan z lipniškim gradom. Nekega dne se je stavba z vrha Gvahke skave zrušila v globino in vse naropane dragocenosti so ostale zasute za Mhtajnarjem, skrinjo pa še dandanašnji varuje velik črn pes. Izročilo tudi ve povedati, da je bila na zdajšnjem Kupljeniku radovljiška planina, na kateri so se pastirji začeli za stalno naseljevati. Enkrat naj bi planina zaradi prodaje menjala lastnika in od te kupčije je ostalo ime kraja. Izročilo še pravi, da sta vasi Selo in Kupljenik sprva nameravali postaviti skupno cerkev na Korenu, to je približno na sredini med vasema, a ker so pastirji opazili, da se živina zbira pod Gradišam in so tam našli v grmovju podobico svetega Štefana, so cerkev zgradili na tistem kraju. V rovtu nad cerkvijo, ki se mu reče Kovačovc, je bila kovačija, kjer so tovarniki, ki so tovorili čez Jelovico na Goriško, lahko dajali podkovat svoje konje. Pri Obvaku je bilo nekakšno počivališče ali krčma za tovarnike. V izročilu je še morija hude kuge, ki jo je preživel en sam Kupljenčan, spomin nanjo pa je Brsovo kužno znamenje ob križišču pod Obvakam, kjer so pokopavali umrle. Pokopališče naj bi bilo tudi ob cerkvi. Izročilo pa ne omenja, da je iz teh hudih časov tudi na Kupljeniku ostal ples v krogu (kolo), ki so ga ljudje plesali med petjem v veri, da jih bo to obvarovalo pred kugo - ohranil se je kot otroški ringaraja.

Zapisana zgodovina pravič omenja tri kmetije v vasi Puklenik leta 1430, leto kasneje pa štiri kmetije, katere so naseljevali Juri, Primožev sin, Kristanov sin Primož, Janez in Peter. Vendar poimenovanja slikovitega skalnatega hriba nad vasjo za Gradiše, nedvomno kaže, da je na temenu te skaline, kjer je danes Vršanov rovt, lahko že v ča-

su poznega neolitika, verjetneje pa v pozni antiki obstajala utrjena naselbina, gradišče imenovana, iz katere je morda izšel kasnejši

Sveti Štefan nad njim Gradišče in Babji zob.
pogled z vzhodnega dela vasi

Foto: Janez Zupan .

grad, kmečke hiše pa so "se preselile" na pukel pod njim. Tu je treba pripomniti, da je med prvimi zapisi imena vasi--* tudi Kopenek; še Urbar sv. Štefana iz 1733 -1763 ima zapis "na Kopenku", kar bi lahko merilo na oglarsko kopo. Vsekakor je moral biti hrib zahodno od cerkve poraščen z listnatim gozdom, ki so ga sčasoma izsekali, iz lesa pa kuhali oglje povsod tam, kjer nahajamo zelo črn prst: hrib je zato dobil ime Kopane. V Kovačevcu je bržčas stala srednjeveška železarska vetna peč na volka, ki je to oglje rabila. Še obstajajo škarpe in sledi poti, ki je vodila za svetim Štefanom pod skalovje Gradiša in navzgor proti Kovačevcu oziroma na Gradiše. Iz povedanega sledi, da je lahko bilo področje, kjer je danes vas, povečini izsekano za potrebe ogljarstva oziroma železarstva, na očiščenem zemljišču je nastala planina "na kopah", zato Kopenk. Ampak, prav tako je res, da "je bil Klpenk enkrat kupljen", kot pravi stara pripoved. To je bilo 1592. leta, ko je otoška proštija kupila desetino štirih kmetij in mežnarije od grimškega barona. Ali je stari Kupljenik sploh bil Grimščarska posest? So Grimščarji postavili cerkvico? Najboljša obdelovalna zemlja je v Ravne (del Oblakovega in Lenčkovega polja), ta pa je bila do konca devetnajstega stoletja radovljiška posest. Ta posest je tudi delila vzhodna kupljenska polja Obvakove, Brsove in Primaščove kmetije od zahodnega dela, ki je bil spočetka posest cerkve svetega Štefana z mežnarijo, kasneje (1431. leta?) pa se je oddelila Rožičeva kmetija.

Grimški baroni, ki so prodali desetino otoški proštiji, so bili najbrž star blejski rod z Rečice, ki je v stoletjih po letu 1000 kljub mogočnim fevdalcem, Ortenburžanom in kasneje celjskim knezom v Radovljici ter brikseńskim škofom na Bledu, uspel ostati samostojen. Stare blejske, gorjanske in zasipške rodovine, Reymani, Gorjanski, Zasipški, Blejski in Poljanski, so bili verjetno iz rodu, katerega izvor je avtohton. Imenovali so se Landenberg in so v 12. in 13. stoletju .

vitezi-ministeriali v brikseński (na Blejskem gradu in na proštiji) in Ortenburški (na lipniško-radovljiškem gospostvu) službi. Najbrž so služili tudi goriškim grofom in bili v sorodu. Pozneje so kot samosvoja rodbina več ali manj obvladovali vso blejsko-radovljiško Deželo. Poznamo jih pod imenom Lambergarji. Skoraj gotovo so, ker so ostali relativno samostojni, zraven sodili Grimški baroni, ki so imeli kupljensko desetino, omeniti pa moram še viteze z

Sveli Stefan, pogled s Kopana

Foto: Janez Zupan .

Mlinega - njihova imovina se do njihovega odhoda z Mlinega v 15. stoletju izkazuje (tako kot na Kupljeniku grimška) kot svobodna posest. Iz tega bi lahko povzeli, da je cesar briksenški škof leta 1004 sicer podaril Bled z okolico, vendar so tam že bili lastniki, ki svojih pravic niso dali kar tako in so škofje morali te pravice naknadno pridobiti. Leta 1004 je bilo podarjeno pravzaprav le tisto, kar še ni imelo lastnika, in škofom ni kazalo drugega, kakor posest kupovati in na kakšen drugačen način prevzemati od prvotnih prebivalcev, ali naseljevati nove naseljence na še zaraščena, nikogaršnja zemljišča. To so v resnici delali (n.pr. Gorenja Bohinjska Bela, Slamniki, poključka naselja, Kupljenik), precej posesti pa so od prejšnjih lastnikov "dobili v dar". Stari lastniki so bili ali samostojni ali so pripadali drugemu "vrhovnemu gospodu". To slednje je verjetneje in možno je, da gre za stare pravice, katerih nosilka je bila morda koroška grofica Hema.

Gre za sledeče. Ljudje so že v sivi davnini doumeli, da neprestano nasilno puljenje za dobrine preveč izčrpa in so "izumili" menjavo. Ker jim je blagovna menjava delala težave, so si izmislili še denar. Tedaj se je začela "ta prava štacuna". ki pa je zahtevala izpolnitev nekaterih pogojev: mir, tržna mesta in seveda varnost prehodov iz kraja v kraj. Pisana zgodovina pre-malo poudarja, da so bila stara mesta spočetka velike tržnice, ki so pokrivale bližnjo okolico in hkrati bile točke na kateri od daljših ali celo zelo dolgih trgovskih poteh. Poglavitni pogoj za neomejeno oblast ni le vojaška zmaga, marveč obvladovanje tržnic (trgov in mest), poti in prehodov. Poti, takrat povečini tovarniške, so tekle, če se je le dalo, po višinah mimo gradišč (ki so pozneje na prometno pomembnih točkah postali gradovi). Kdor je obvladoval prometnice, je posedoval deželo. Gospodarji poti, gorskih prehodov in mostov so bili (ali vsaj hoteli biti) najvišji plemenitniki, to je kralji in cesarji, saj je to gospodovanje obsegalo tudi denarne poti. Od tod besede banka (dolga miza nekdanjih menjalcev denarja, "slovenski ponk"), nemška bahn (cesta, pot), "slovenski" pant, ki je tečaj o denarnem tečaju), nadalje še besede bankrot, ki je v osnovi podrti miza, bandit, ki je cestni razbojnik, pa italijanski ponte iz latinskega pons, kar da slovenska most in

Sveti Štefan, pogled z zahodne strani Foto: Janez Zupan

ponta, in

seveda pot in potka ob cesti, ki je bankina, zraven pa nedvomno sodi rimljanski pontifeks, kar dobesedno pomeni graditelja mostov. Govorim o dejanskem in simbolnem pomenu, kakor so očitno pojmovali že takrat: most je prehod, pot čez reko, pot je prehod, most čez deželo, velja pa za ves promet, posebno bančniški -pravzaprav so to današnji promet in zveze in še trgovina zraven. Tako je bilo še pred rimskim cesarstvom, ko so poti nadzorovali pontifeksi (ki so bili duhovniki). Glava je bil pontifeks maksimus (veliki duhovnik) in ta naziv so si prisvajali menda vsi rimski cesarji.

In zakaj naj bi prav duhovništvo imelo oblast nad potmi? Novonastajajoči rimski imperij od osmega stoletja pred Kristusovim rojstvom je prevzel sistem (in še marsikaj drugega) od skrivnostnih staroselcev (Sabincev, Etruščanov?), izvor le-teh pa je bolj kot ne zavrt v meglenost stare zgodovine. Vendar je iz tistih obdobj znana tako imenovana jantarska cesta, po kateri so ob Baltiku nabran jantar, takrat zelo cenjeno okamenelo drevesno smolo (Grki so jo imenovali elektron), in seveda še drugo blago tovorili (tudi skozi naše kraje, nekaj sledi kaže, da prav skozi radovljiško-blejsko Deželo) na evropski jug. Zdi se, da so vsako leto spomladi s posebnim obredom "otvorili" to pot in sicer tako, da so najprej po njej prenesli zlat snop, ki je skrival malika, in ga jeseni znova obredno prenesli po vsej poti nazaj, kar je jantarjevo cesto zaprlo. Kakšen je ta malik bil, lahko samo ugibamo; možno je, da je imel obliko, ki se je ohranila na etruščanskih moških nagrobnih spomenikih. Vrhovni vodja - duhovnik se je najbrž imenoval sirah. Smer svete jantarske ceste je sledila pravec nebesne Mlečne

ceste od severa proti jugu in njena "končna postaja" je bilo sprva neko sveto mesto z dobro razvito trgovino (Sirakuza na Siciliji, z vzponom rimske države v Rimu?). Kot je Mlečna cesta na nebu narejena iz zvezd, tako je bila cesta Rimljanov na zemlji tlakovana s kamni. Odtod "slovenska" beseda vašter, tudi vajšter, za kamnito podlogo, ki jo položi-

"Pr Cerkl"

Foto: Janez Zupan

mo (povaštramo), če hočemo doseči večjo nosilnost tal, in zato Mlečno cesto mi imenujemo Rimska cesta. Odsihmal imamo reklo: vsa pota vodijo v Rim, od zgodnjega srednjega veka, ko smo Kranjci imeli prvo krščansko božjo pot v Rim (orig. Roma), je beseda romar. Obliko obrednega snopa so nam prav tako ohranili Rimljani; rimski lik-

torji so bili uradniki svobodnega rodu, ki so pred visokimi državnimi funkcionarji in duhovniki (pred pontifeksom maksimom 24) nosili z jermenom (kasneje še z lovorjem) povezan snop brezovih ali brestovih (nekdaj sveti drevesi) palic, sredi katerih ni bil več malik, marveč sekira. Takšna butara se je imenovala fascio (= snop, butara) in jo več ali manj vsi poznamo vsaj kot fašistični emblemi, v malo spremenjeni obliki in brez sekire pa je tako ali tako butara še danes vsakoletno "v uporabi". Najbrž je bilo povezovanje tovara s palicami v sivi davnini sploh edini način, ki je omogočal prenašanje blaga zlasti s konji. Butari Kupljenčani pravijo baček in je po obliki najbolj podoben sodčku. Ali niso kasneje tovorili ravno v sodcih, privezanih na obeh straneh konjskega hrbta? In bogve, zakaj sod na Hrvaškem postane bačva? (Ampak potem je bil tisti "sirah", ki je imel opravka z bački, oziroma bačvami, s sodci, v resnici duhovnik-sodnik.) Mogoče tisočletja uporabljan prehod iz Bohinja na primorsko stran je bil čez Bačo. Je to ime od bačka, bačve? Je priimek Bačar isto kot bohinjski Sodja ali Sodar iz Ribnega? Zgodovinsko nadvse grešno naj omenim čudno povezavo s starim Egiptom. Reka Nil je Egipčanom pomenila "utelešeno", to je na zemljo preneseno Mlečno cesto, in kakor so bile ob Mlečni cesti razvrščene najsvetlejšje zvezde, tako so postavili piramide ob Nilu. Njihova različna velikost je sorazmerna z različno svetlostjo zvezd Oriona (naš Šmami križ) in Sirija. Egipčani so Orion in Sirij častili kot božanstvi, saj je, brž ko sta se Orion in takoj za njim Sirij poleti prvič prikazala nad obzorje, Nil začel poplavljeni in tako nanašati rodovitno blato, gnoj za žito. Kaj če bi poskusili to egipčansko nebesno odslikavo poiskati na evropski Mlečni (Rimski) cesti? In če poskusimo zgornji opis razložiti z vidika tedanjih prebivalcev: ko se je na sveti poti prikazal duhovnik (sirah?) z zlatim snopom, v katerem je bil bog, je to pomenilo menjavo blaga in denarja, s tem pa blagostanje in razcvetanje življenja. Vsekakor segajo obredna potovanja po svetih jantarskih poteh (za katera je kar precej odsevov v zgodovini in celo v današnjem času) v legendarno dobo bajeslovnega Zlatorogovega raja pod Triglavom, ki naj bi bila pred približno 7000 leti.

Po razpadu zahodnorimskega cesarstva v petem stoletju, so nadzor nad trgovino, bančništvom in povezavami prevzeli mestni pontifeksi. Očitno si ga je skušala

Babji zob

Foto: Janez Zupan

prilasliti ljudi kraljevska rodovina Merovingov. Neposredni izvajalci (trgovci in bančniki - menjalci denarja) so bili Judi, živeči po vseh mestih, tudi v naših krajih. Zgodovinsko je preveč spregledana bitka leta 631 ali 632 na pomembnem križišču trgovskih poti pri Wogastibergu, zdaj mestu Forchheim na Bavarskem, v kateri je bil premagan frankovski kralj Dagobert I. Kot Meroving je bil iz rodu, okoli katerega so se spletle legende o kralju Arturju in vitezu Parzivalu, iskalcu svetega Graala (Parzivalov ded je bil Gadin, ustanovitelj Hajdine pri Ptuj). Svojo oblast je utrjeval s silo in v povezavi z bizantinskim cesarjem je zelo pospeševal obrt in trgovino. Pri tem je naletel na Karantanca Sama, ki si ni pustil odvzeti svojih pravic. Ta veliki vojvoda Slovanov, kot je ponavadi imenovan Samo, je "kraljeval" malone vsej srednji Evropi, državi, ki ji pravimo Samova Karantanija, imel paje nadvse zgovoren naziv - Poti byl otec (ata) (ljudsko izročilo v okolici Forcheima se ga je zapomnilo kot Poncija Pilata). Viri trde, da je bil Samo frankovski trgovec in po vsej verjetnosti Jud, a če upoštevamo gornje navedke, je zasedal položaj nekdanjega rimskega pontifeksa maksimusa (ki je bil cesar). Je bila Samova Karantanija v resnici trgovsko cesarstvo in je zato vzhodnorimski, to je bizantinski cesar, ščuval Merovinge proti Samu? V to Samovo "cesarstvo" so verjetno sodili tudi naši kraji, a v osmem stoletju so že bili v sklopu ozemelj, katerih vrhovni posvetni in cerkveni gospod je bil oglejski patriarh. Kranjska je, preprosto povedano, spadala pod Furlanijo, katero je upravljal patriarh v Ogleju, vsesкупaj pa je podlegalo pod bizantinskega cesarja, dočim je severni del Karantanije, kljub silovitem upiranju Karantancev v letih okoli 770, prevzela cerkev v Salzburgu, ki je bila frankovska. Leta 800 je papež v času, ko na bizantinskem dvoru zaradi sporov za nasledstvo ni bilo cesarja, v Rimu dal cesarsko krono na glavo frankovskemu kralju Karlu Velikemu (iz merovinske majordomske rodovine Karla Martela), ki je tedaj tudi sicer vojaško obvladoval srednjo Evropo. To je bil zametek rimsko-nemškega cesarstva, ki je trajalo do cesarja Napoleona (1807).

Ostanki stare poti pod Gradišam

Foto: Janez Zupan

Karel Veliki je v letih 976 in 811 določil Dravo kot mejo med salzburško in oglejsko cerkvijo in danes lahko ugotovimo, da potomci Karantancev severno od reke govorijo nemško, na oglejskem delu pa se je ohranil prvotni jezik. In ko nale-

timo na podatek, da je ta ali oni zemljiški gospod na današnje slovensko ozemlje pripeljal naseljence iz severnih krajev, so to v resnici nekdanji Karantanci. O teh naseljevanjih ve nekaj tudi izročilo, n.pr. na Beli, kjer stara aufbiks zmerljivka pravi, da smo Belani pritepenci s Tirolske. Razumljivo je, da so po propadlih uporih (še v devetem stoletju) Karantanci tudi samovoljno bežali s severa na ozemlja južno od Drave. Današnji priimek Bizjak nemara izvira iz oznake za takšnega ubežnika. No, Koroška se je upirala še stoletja in to iz središča Svatne, z Gospe svete in s Krmskega gradu, prav zaradi posesti, ki so bila v rokah avto-htonih plemenitašev. Velik delež naj bi imela grofica Hema, sveta Hema imeno-vana. Sveto Hemo omenja tudi izročilo: njeni naj bi bili plavži na Nomenju, velikokrat naj bi potovala skozi naše kraje in prenočevala pri Legatu v Lescah in \ proštijiški hiši v Zazeru (danes Šokelč), kupljensko izročilo dodaja še, da je za mali Štefanov zvon v bronovino "vsula en bertah srebra", ko pa je zadnjič šla s Kranjskega, se je na Ljubelju ozrla nazaj rekoč, da Kranjska ne bo podrta, pač pa požrta (nekateri vedo, da je to prerokovala sveta Sibila ali Šibila).

Ali je verjetno, daje imela Hema tudi nadzor nad prometnimi povezavami in prehodi? Oglejski patriarhat očitno sploh ni bil nasilen, tudi v verskih ozirih ne, in se ni preveč vmešaval v krajevene razmere, verjetno je sploh bil za Kranjce ščit pred samovoljnostjo prvega evropskega zedinjitelja Karla Velikega. Hema je poleg tega bila potomka krškega grofa Sventopolka (ki mu je cesar Arnulf, vnuk Karla Velikega, Arnulfova mati pa je bila karantan

Primaščova kmetija, hiša iz začetka 19. stol.

Foto: Janez Zupan.

ska plemkinja, leta 989 podelil posestvo na Krki in v Brežah) in sorodnica cesarja Henrika (tistega, ki je Bled podaril brixenskim škofom). Hemin mož Viljem je bil savinjski grof in potomec karantanskega kneza Waltuna in v takratni Veliki Karantaniji sta z ženo Hemo združila velike posesti. Viljem in oba sinova so v čudnih okoliščinah izginili iz zgodovine, kot bi lahko rekli. Dedinja Hema je potem večino bogastva porabila za cerkvene namene in miloščino, na tej posesti pa je tudi zametek koroške krške škofije. Takratni grof Ortenburški in njegov ministerial Friderik z lipniškega gradu sta bila leta 1228 priči na darovnici krškega škofa - to morda dokazuje, da je imel grof neki interes, oziroma pravice pri krški posesti. Zanimivo je, da iz te dediščine

izhajajo (čez Heminega sorodnika Askvina tudi po rodovni plati) Žovneški gospodje, kasnejši celjski knezi, katerih pomembni dohodki so bili prav pobiranje potnin. Ortenburški, ki so bili pred Celjani gospodje lipniško-radovljiške posesti, so tudi imeli te pravice, zraven so nadzorovali še železarstvo, in njih poreklo je karantansko. Enako je z goriškimi grofi, ki so se (kakor tudi lipniško-radovljiški) kar naprej vtikali v briksenško posest na Bledu. Prav tako sodijo v to sorodstvo Petauerji, to so Ptujski gospodje. Zaradi mitnin in prometa so bile cele pravde še v novem veku, kar kaže, da je šlo za nikoli do konca urejene stare pravice. Hema je upodobljena v cerkvi na Lomu nad Tržičem, kjer je nekdaj šla tovorniška pot na Koroško, kar tudi namiguje na njena popotovanja.

Sveta Hema je živelja okoli leta 1000 (983 - 1045), to je vsaj štiri sto let pred prvo omenbo Kupljenika in domnevno postavitvijo cerkve, za katero pisana zgodovina pravi, da je v šestnajstem stoletju že stala. Izročilu o predpasniku srebra (tudi sicer je predpasnik, iz katerega je neomejeno zajemala miloščino, Hemin razpoznavni znak) je lahko očitati neverodostojnost, pravljичnost, vendar še nekaj drugega, to je kupljenski običaj cvrtja fantovcov (krofov) na dan, ko k hišam proti koncu zime spet posije sonce, kaže na staro vero davnih časov. Običaja druge vasi v

okolici nimajo, torej mora biti prvinsko kupljenski in utegne segati v obdobje prafar okoli leta 1000, ko se je krščanstvo bolj utrdilo. Ali pa so bili Kupljenčani še okoli leta 1400 bolj staroverski kot ne in so zato dobili svojo cerkvico, ampak če so šele takrat prišli iz doline, kjer sonce sijetudi pozimi, ko se na Kupljeniku dobra dva meseca plazi za vrhovi Babe, tega običaja pač niso mogli poznati. Osamljeno pomnjenje pravi, da je bil "en Kplenčan princ" (povezuje ga z priimkom Princ pri Mešišneku), kar spet namiguje na možnost gradu na Gradišu oziroma na neko samostojno posest, ki sega pred prvo, zdaj znano omenitev Kupljenika. Proti prvim stoletjem drugega tisočletja pa zagotovo kažejo freske pri svetem Štefanu; cerkva je bila zunaj in znotraj poslikana s prizori poklonitve treh kraljev, kamenjanja prvega diakona in trpečega Kristusa. Gospod Matjaž Ambrožič sodi, da so freske verjetno iz 13. stoletja, zagotovo pa niso narejene po štirinajstem stoletju. Zna biti, da je cerkev svetega Štefana ena najstarejših ohranjenih cerkva pri nas.

Napis na Obvakovem skednju (l.1994)

Foto Janez Zupan

neku), kar spet namiguje na možnost gradu na Gradišu oziroma na neko samostojno posest, ki sega pred prvo, zdaj znano omenitev Kupljenika. Proti prvim stoletjem drugega tisočletja pa zagotovo kažejo freske pri svetem Štefanu; cerkva je bila zunaj in znotraj poslikana s prizori poklonitve treh kraljev, kamenjanja prvega diakona in trpečega Kristusa. Gospod Matjaž Ambrožič sodi, da so freske verjetno iz 13. stoletja, zagotovo pa niso narejene po štirinajstem stoletju. Zna biti, da je cerkev svetega Štefana ena najstarejših ohranjenih cerkva pri nas.

Kupljenčani so včasih malce hudomušno rekli, da "ima sveta Mareta (nekdanj blejska podružnica na Bohinjski Beli, od 1789. leta pa farna cerkev tudi za Kupljenik) bogatega ženina", to je Svetega Štefana. Hkrati je znano, daje bila cerkev majhna in se je odznotraj cimper videl, torej je bila brez stropa. Odkod bogastvo? Cerkev svetega Štefana je imela svoj urbar (ki ga na žalost danes nekaj manjka, a nekdanj je obsegal čez sto strani), v katerem je v navedeno kar precej zemljišč in dajatev, ki so mu šle. V urbar je vpisana vsa kupljenska srenjska posest, kar dodatno potrjuje, da gre na Kupljeniku za neko staro ločeno posest, katere del se še v zemljiški knjigi s konca 19.

stoletja kaže kot svetega Štefana, del pa kot radovljiška posest. 1579. leta je temu gospostvu pripadal en kupljenski kajžar, po vsej verjetnosti je bil to Vršan nad Taleži. Posedoval je vsa zemljišča okoli hiše, v Plesnarci in pod Babo. Od zgoraj omenjene radovljiške posesti v Ravne je za njivo v tridesetih in štiridesetih letih 18. stoletja Jurij Krevlič, to je bil Lenčk, plačeval po 12 krajcarjev letno, kupljenski Vršan Janez Soklič pa za Zakrajenco 48 krajcarjev. Svetemu Štefanu so tedaj pripadali trije posestniki: Gregor Dornik s Sela, ki je plačeval za hišo letno 10 krajcarjev, in Hanže Zupan, kupljenski Rožč, ki je dajal 1 goldinar, 6 krajcarjev in 2 feniga, sta imela le delne obveznosti, Jurij Rožič in za njim njegov sin Jemi, ki sta za Cuckovo kajžo plačevala 40 krajcarjev činža in davka, pa sta bila prava Štefanova podložnika. Ker je Cuckova hiša nekdanj najbrž stala na mestu današnjega Mežnarjevega skednja nasproti Rožičeve hiše in sta oba, Rožč in Cucek, ki se je pisal Rožič, plačevala istemu gospodu, je gotovo, da gre pri njiju za prvotno oddeljeno posest svetega Štefana.

Iz iste korenine je še Mežnar, ki se je včasih tudi pisal Rožič, v terezijanskem katastru pa je označen kot vidmer. Vidmerji so bili uživalci cerkvene posesti in so bili zato dolžni vzdrževati konja in orožje in biti vedno pripravljeni, če jih je gospod poklical (pri njih so bili na primer tudi shranjeni možnarji, ki so služili v glavnem za pokanje ob slavnostih) - torej so bili nekakšni vojaški rezervisti, bi rekli danes. Ob zgoraj navedenem lahko preverimo, koliko drži izročilo, da je bil prvi naseljenec na Kupljeniku Cucek, ki je imel na skrbi grajske pse

Oltar Svetega Štefana

Foto: Janez Zupan

Čeprav po mojem mnenju hišno ime Cucek ne izvira od psov, pač pa meri na kokota, se pravi petelina. Radovljiški Cucuk je bil znan upornik, nekdanja prva hiša v radovljiškem Predtrgu je bil Kok, v Zagoricah Cukel, v Gradu Kokolc, na Rečici dva Gogala, na Selu Govc (ki je "galus petelin"), na Bistrici v Bohinju Čučk, na Beli Kokec, zdaj pri Pogačniku (in nekdanj je bila to prva hiša, če si prišel z Gorenje vasi). Ali niso včasih, ko je šlo zares, kmetje dali za klobuk petelinov krivec? Je bilo pogumno petelinovo varovanje svojega dvorišča in kur uporabljano kot model in simbol obrambe? Kar precej znakov kaže na neki davni, v predkrščanski dobi zakoreninjeni red, po katerem se večkrat ravnamo še danes, ne da bi vedeli, za kaj v resnici gre. Naj vseeno zapišem, da je izvor Rožiča, Cucka in Mežnarja skoraj gotovo v hiši, oziroma rodovini, ki se je kot hišno ime in priimek ohranila na Mešišu, to je Mešišnek. Kupljenški Mešišnek mora biti del mežnarske posesti, ki je bila prodana 1592. leta otoški prostiji v Zazeru. Iz teh kupljenških mešišnekov so izšle vse hiše na Mešišo. Zapišem naj še, da je priimek Rožič zelo star, gre v predkrščanske čase in pomeni mladega boga Svaroga. Bržkone stara hišna imena, iz katerih je tudi veliko današnjih priimkov, že sama po sebi pomenijo nekaj določenega. Pomen besede mešišnek se nam je izmaknil, ime (ki je tudi priimek), nam, razen pripadnosti neki družini, nič ne pove. Vendar bi mešišnek lahko pomenil moža šiša (kot so nekdanj pravili hiši), to je nemški hausman. Tu se spet ustavi, ker ne

Oltar Marije Magdalene

Foto: Janez Zupan

vemo, kaj je tak šišamož počel in na kateri klin družbene lestvice je sodil. Beseda hiša je in je bila že v davni preteklosti tudi simbol; je kar nekaj opornih točk, iz katerih izhaja, da bi hiša lahko pomenila božje bivališče na zemlji, to je tempelj (v krščanstvu cerkev). Če je beseda mešišnek stara, potem bi bil to lahko "mož cerkve" (cerkovnik), v predkrščanstvu pa žrec, šaman, sirah ali kakorkoli že so se pri nas imenovali duhovniki stare vere. Zanimivo je, da so še donedavna duhovniki in mežnarji bili zgolj uživalci cerkvenih in mežnarskih posesti in oboji so imeli pravico do bere. Iz mrljskih knjig je razvidno, da so mežnarji včasih namesto župnika celo pokopavali. Tudi prvi pomožni učitelji po vaških šolah so bili mežnarji. Da se mežnarji pojavljajo na isti posesti kot mešišneki, se lahko poleg Kupljenika prepričamo še v Zazeru.

Kraj, ki ga danes imenujemo Kupljenik, bo v virih pred 15. stoletjem najbrž treba iskati pod drugim imenom predvsem v ortenburških in goriških urbarjih. Naj kot namig navedem še eno izročilo, boljše tezo, ki tudi, da je bil na Kupljeniku nekakšen trg, oziroma kraj, kjer se je pod nadzorom gradiščana kupčevalo z železom in ogljem in morda še s čem, obenem je bil gradiščan tudi varuh poti, ki je z Dežele vodila čez kupljenski "pukel" ali v Bohinj ali na Jelovico in dalje na Goriško-Furlansko. Za to je imel pravico pobirati pristojbino. Trgovino in železarstvo je v našem koncu nadzoroval lipniški grof prek svojih zastopnikov ministerialov, ki so bili ponavadi vitezi domačini, se pravi "lambergarska žlahta". Izročilo o rovu med kupljenskim in lipniškim gradom bi kazalo jemati kot prisposodbo povezave med tema dvema gradovima. Nekdanja "štacuna" se je odvijala na tržni način; podobno kot imajo danes branjevci pred sabo kup robe, ki je naprodaj, so delali tudi nekdanj, le da sta pojma prodajalec in kupec iz neznanih razlogov danes zamenjana: nekdanj je bil kupec tisti, ki je ponujal kup pred sabo, torej današnji prodajalec. Iz te nekdanje kupčije naj bi izviralo sedanje ime Kupljenik.

Če vzamemo v ozir, da je vseskozi šlo pravzaprav za trgovino in s tem za obvladovanje poti, potem je kupljensko gradišče idealen kraj za nadzor povezave proti prehodu na Bači in goriški ali furlanski pokrajini; še več, z Gradiša je mogoč pregled nad skoraj vso radovljiško-blejsko Deželo, le jugovzhodni del zakriva pobočje Jelovice - tam je stal lipniški grad za obvladovanje stare poti, ki je iz doline šla mimo Brda in Vošč navz-gor na Jelovico. Nasproti Kupljeniku je na drugi strani Dežele dolina Drage, ki je bila včasih izhod proti Koroški. Nad staro potjo je na koncu Drage predel, ki se imenuje Gradiše; to je bržčas davni prednik Zjavke, to je gradu Jama, oziroma zelo starega Škratovega gradiča ob Zjavki. Kasnejši grad Kamen, ki je bil ortenburška, torej lipniško-radovljiška lastnina, nazadnje pa Lambergarska, je kot eden najmogočnejših gradov na Kranjskem stražil to glavno pot v Korotan. Poiskati bi morali še jamo - utrdbo, ki je varovala dostop skozi dolino Radovne, da bi tako lahko dokazali, da je bila radovljiško-blejska pokrajina v resnici kar dobro zavarovana deželica med završniško-savsko sotesko in perashkim

Oltar Svetega Jožefa

Foto: Janez Zupan

usadom, njeni neposredni varuhi pa so bile (vsaj povečini) rodovine domačega porekla, če štejemo Korošce za žlahto.

Nad staro potjo, ki prek Gradiša in pod zahodnim skalovjem Babe (Svetle skale) nad Štengami zavija skozi Žreu ali skozi Vedrnik navzgor na Jelovico, je kapniška jama, ki se tudi imenuje Jama. Vsled nekaterih edinstvenih podzemskih pojavov je kar precej znana in obiskovana. Ogled naj bi širšemu krogu obiskovalcev odkril blejski gostilničar, oziroma hotelir Mallner; nekaj Kupljenčanov je najel, da so uredili dohod in prehode v Jami. Za plačilo je bilo postavljeno Marijino znamenje na začetku vasi, na Kraju, vrtič okoli znamenja pa so razdelile in vzdrževale družine tistih kupljenskih delavcev, Cuckova, Pustova in Pažbarjova. Kip Device je bil postavljen tudi v vdolbino med kapniki, vendar je zaradi neustreznega materiala z leti propadel. V Jami so v tridesetih letih našli keltske predmete, ki so sedaj shranjeni v Narodnem muzeju. Kot je že povedano v prejšnem odstavku, pa na nasprotni strani Dežele, v Begnah nad potjo v Drago prav tako naletimo na Gradiše in na Jamo, ki je kasneje grad, kar je neverjetna podobnost. Arheolog gospod Janez Meterc je na rob pričujočega besedila pripisal: Tudi v dolini Radovne imamo "Gradiše". Naravnost vsiljuje se misel, da je šlo za nadzor dostopov na Deželo in izhodov iz nje.

Stara pot s Sela na Kupljenik se je v ozkih serpentinah prebila vrh Korena v dolinici nekoliko nad (zdaj podrtim) Hrominčevim znamenjem. Od tam je zavila v Perašco in po zajedi, ki je pod današnjo potjo, prišla v Ravn. Odtod je vodila v zajedo proti Homu in se spet prikazala na meji Obvakovega vrta. Mimo Obvakovega dvorišča in tik ob Brsovi hiši in hlevu je pot nato mejašila Brsov in Primaščov svet naravnost proti današ-

Jama v Babjem zobu

Foto: Janez Zupan

njemu koritu pri Šilarju. Z belske strani so sledi stare poti skozi jarek pri Mešišnekovi Zakrajenci navzgor do nekdanjega Cuckovega čebelnjaka, od koder se je pot čez kratek klanček zravnila na današnji poti na Martinco in ob vznožju Prevala dosegla ovinek na Koniku pri nekdanji Rožičovi lesi. Od tu je šla do Rožičovih Kluč, kjer je zavila v Ulca. Ulca so bila z obeh strani zagrajena pot, v zgornjem delu, kjer se je pot čez Stagne približala hišam, celo s kamniti škarpama. Iz Ulc je bil

tudi prvotni dohod do Rožiča. Ko je bilo naseljeno Mešiše, je pot nad čebelnjakom zavila proti Cucku in čez Mešiše mimo Pkona ter se okoli Vršana povzpela na Mešišnekov rof (približno na koncu današnjega stoga). Od Mešišneka naprej je sled poti nad sedanjo cesto in se končuje pri mežnarijski pažbi. Kdaj so uredili pot skozi Vaški hrib in čez Krej (na Kraju je bil vrh Cuckovega roba po višini spojen z Brdam) ni znano, vsekakor je na katastrski karti 1826 že vrisana. Glavne poti so veljale za cesarske, od 1726. leta pa jih je dobil v oskrbo kranjski deželni glavar. Poti, glavne in stranske, so kar naprej terjale popravil, saj so bile že po načinu gradnje bolj zasilne (že tisočletje niso bile več po rimljansko vajštrane), in popravila so morali opravljati prebivalci.

"Ankrt je biu an tak dež in je bo tkuj vode, de j u Jvovc, u Kovačovc če, začeva ratvat kokr ena velika bula, k sej zmerej bl napihvava. Ata, k so to slišal od negovga tastarga voča, so rekl, dej usa Jvovca votva in sej u n nabrav tkuj vode, da voče čez.

Ldje so se umaknil u Hom pa na Kopane in u strah čakal, koga bo. Ankrt sej pa bula predrva, voda pa vuža pa drevesa pa vsesorteje prgrmeu dlvn. Bvaj pa sreča, de j prsvo glih na sred med našo in guno vasjo. Zasuv j use pod sabo co dol u Ravn. Viš, od tisth cajtov je svet tokole postran gor če na Stagne in Podkrej, nive pa so kokr ane veliče stenfe. Ldje so tist, kar je takrt pmesvo, kr poglihal pa očedl pa nazaj nive naredl, tahuš kamne so pa zvačil če preč u dn Ravn. Tist hribččk, za nim je Jagrova Perašca, j biu narjen takrt."

To je približen zapis zgodbe, ki mi jo je povedala Obvakova teta Lojza, zdaj najstarejša Kupljenčanka. In ker je omenjena Guna vas, moram povedati, da vasico sestavljajo trije deli vasi: srednji del je Pr cerkl, zahodni je Mešiše (ki je nekdaj obsegal tudi predel okoli svetega Štefana), vzhodni pa Guna vas; ampak, vaščan z vzhodnega dela enako govori o Guni vasi, če ima v mislih Mešiše."

Dodam naj še pripoved, kako so ob močnih deževjih jelovške vode "črne ribe ven metale", posebno je to veljalo za potok, ki izvira nad Lipnico.

Pisni viri

Po vsem tem bi kar s precejšnjo gotovostjo lahko zatrdili, da so prvi prebivalci živeli v Jami. Kasneje, morda že v rimski dobi, je bilo naseljeno gradišče na Gradišu, od katerega je nazadnje ostal "grad", po vsej verjetnosti utrjen stolp. Gradiščani so nadzorovali kupljski prehod, bili pa so povezani z lipniškim gradom, morda celo sorodstveno. Leta 1348 je bil na Kranjskem rušilni potres in zna biti, da se je takrat kakor mnogo drugih gradov podrla tudi gradiška zgradba.

Brsovo kužno znamenje

Foto: Janez Zupan

1349 je kuga pomorila polovico evropskih prebivalcev - je takrat ostal na kupljskem puklu le en sam prebivalec? Je bil to tisti princ iz izročila in je ta nosilec "posesti svetega Štefana".

1422. leta je lipniško-radovljiški zemljiški gošpod, grof Ortenburški, odstopil briksenškim škofom posesti na desnem bregu Save, kamor sodi tudi Kupljenik. Istega leta je ta tudi omenjen kot Kuplenikh.

Kmalu zatem ga leta 1430 najdemo v urbarjih briksenških posesti na Bledu kot Pokchlenich, Pokchleenicz, Pokchleinicz in leta 1431 kot Puklenik, Pvklenik, Poklenik. Kmetje so morali poleg vseh drugih dajatev vsakoletno iz Brd tovoriti vino za proštijo. 1436. leta je vas omenjena v Fevdni knjigi grofov Celjskih (am Kuplenigk).

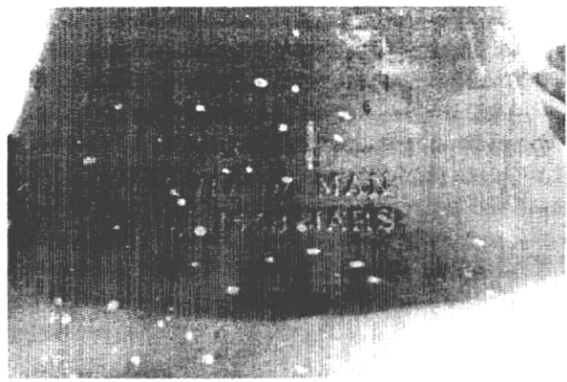
Radovljiški urbar iz 1498. leta ima zapisano "auff denn Kupflenikh".

Ker bližnje Selo (s katerim si kupljska srenja deli tudi planino) sodi pod kupljski zvon, naj tu omenim kmeta, za katerega se da dokazati nepretrgano rodovino do današnjih dni. 1498. leta je bil eden izmed radovljskih kmetov na Selu Jurij Pankrac. 1579 je v urbarju na isti kmetiji zapisan Andrej, Pankracov sin, za njim je Lenart Pankrac, ki je bil gospodar še 1590. leta. 1604 je na kmetiji Primož, njegov sin ali vnuk je Jurij, ki je gospodaril od 1672 do 1700. Sledili so mu Andrej, nato Jakob, okoli 1750 Hanže, okoli 1759 Matija. 1795. leta je kmetoval Janez, njegov sin Jurij 1821. 1868 je bil lastnik njegov potomec Matija, za njim Janez, no, naprej pa velja vprašati kar zdajšnjega Pangrca.

Za časa prvega znanega Pangrca in še pozneje so deželo napadali takoimenovani Turki (takoimenovani zato, ker so ljudje za silo razumeli njihov jezik - bila je

govorica naših bivših južnih bratov) in na Gradišu je bilo v tistih časih najbrž mesto za kurjenje opozorilnega kresa. Za to je po vsej verjetnosti skrbel Vršan, ki se je še leta 1630 pisal Mežnar. Kupljenčani so spet omenjeni v listinah, ki zadevajo sodni proces med blejskim gospostvom in mestom Kranj v letih 1548 - 1552. Skupaj s Selani so bili brez

gosposočinskega dovoljenja posekali les, ga po Savi splavili do Kranja in tam prodali.

Napis na zvonu iz leta 1558

Foto: Janez Zupan

Cerkev je 1558. leta dobila dva zvonova, vlita pri Lienhartu Giesserju v Ljubljani. Bila je slovita božja pot za živino, posebej za konje. 16. stoletje je sto-letje kmečkih uporov in podatkov za Kupljenik o tem ni, pač pa ustno izročilo pravi, da je bil Cucuk, eden izmed voditeljev upora 1515. leta, za kazen pregan na Kupljenik in je po njem dobila ime Cuckova hiša. Iz tega stoletja so tudi skoraj vse kupljenske 1/3 posesti, ki so pripadle blejskemu gradu.

1571 je cerkev svetega Štefana omenjena kot blejska podružnica.

Nekako v sredini tega stoletja se je v blejskem koncu začela utrjevati luteranska vera. 1561. leta se je Primož Trubar, vodja slovenskih luteranov, vrnil z Nemškega na Kranjsko. Ob prihodu je bil povabljen na blejski grad kot gost žene Herbarta Turjaškega, oskrbnika blejskega gospostva. Trubar je z Bleda sicer odšel, a ostali so njegovi predikanti. Eden najvnetejših je bil Peter Kupljenik, ki je v Lescah in Begunjah skrbel za luteransko skupnost štiristotih duš. (Njegov sorodnik je bržčas bil Rupert Kupljenik, kaplan na blejskem otoku.) Briksenški škofje so na Bled poslali več komisij, ki so poskušale napraviti red, a je trajalo je kar nekaj let, preden je večina prevratniških kmetov prestopila nazaj v katoliško vero. Nekateri pa so vztrajali in se skrivaj zbirali pri Pošinu na Selu. Med njimi je bil kupljenski kmet Simon Jemejc in je bil zato skupaj s še petnajstimi kmeti z Bleda in okolice leta 1589 izgnan. Zanimivo je, daje kmetijo in predvideni pridelek dobil (kakor drugi izgnanci) pošteno plačano - postavlja se namreč vprašanje, kako sploh je bilo s tistim podložništvom. Jernejčevo kmetijo je dobil za 29 goldinarjev v najem Jurij Zupan. Pridigar Peter Kupljenik je pobegnil čez Jelovico in, dokler ga niso ujeli, deloval v loški okolici. Iz Vidma, koder se je zagovarjal pred oglejskim patriarhom Grimanijem, je na nepojasnen način pobegnil in nekaj časa še deloval v Ljubljani. Protireformacijski so ga spet ujeli in odgnali pred inkvizicijsko sodišče. 1595. leta je bil kot krivoverec sežgan na gmagdi na

rimskem Cvetnem trgu, na kraju, kjer danes stoji spomenik misleca Giordana Bruna (sežganega na istem kraju pet let kasneje). Kar nekaj raziskovalcev življenja Petra Kupljenika domneva, daje njegov rodbinski izvor na Kupljeniku.

Sveti Miklavž iz starega oltarja pri Sv. Štefanu
Foto: Janez Zupan

1592 je otoška cerkev za 529 goldinarjev kupila od grimškega barona Jurija najprej žitno in mladinsko desetino štirih kmetij in mežnarije na Kupljeniku in kasneje še ostale pravice do njih. Otoška cerkev je bila v upravi proštije v Zazeru, ki ni sodila neposredno pod briksenškega škofa, temveč so jo prek proštov upravljali briksenški kanoniki.

Urbar iz leta 1602 navaja, da ima blejski grad na Kupljeniku šest kajž, otoška proštija štiri kmetije in eno kajžo (Mešišnek), ena kajžo je imelo radovljiško gospostvo (Vršan nad Taleži?).

1615. leta je Jakob, sin Jerneja Mežnarja plačeval blejskemu gradu 44 krajcarjev in 2 pfeniga činža in davka za hišo in vrt in še za rovt Za Gradišam 2 krajcarja in 2 pfeniga. To je bil Vršan. Juri Oblak, verjetno današnja Jagrova hiša, je plačeval 44 krajcarjev in 2 pfeniga za hišo. Mešišnek, ki je bil takrat Tomaž Mešišnik, je odrajtaval za rovt na Klancih 16 krajcarjev. Hanže - (Zupan, Brs, je plačeval za dva rovta na Vazu 18 krajcarjev in 2 pfeniga. Od 1615

do 1631 leta je Brs pridobil od Gregorja Pavleta, Vršana nad ribenskimi Taleži rovt Plesnarco pod Babo, od Urbana Poznika pa rovt Tamare, zato se mu je dajatev zvišala za 14 krajcarjev. 1630 je Andrej Mežner, sin Jerneja Mežnarja plačeval za hišo in vrt 44 krajcarjev in dva pfeniga. To je bil Pkon in kot zglada sta bila Vršan in Pkon sinova istega očeta, kar lahko pomeni, da obe hiši izhajata iz iste posesti Jerneja Mežnarja.

Ljubljanski škof Scarlichi je 1631 v cerkvi svetega Štefana, ki je tedaj imela oltar svetega Štefana na koru (prezbiterij) in na evangelijski strani oltar svete Magdalene, opravil vizitacijo. Pri tem je ukazal, da je treba nabavili svečnike, zamenjati oltarni prt, namestiti kamnit kropilnik in obesiti oljno svetilko pri vhodnih vratih. Ukazal je tudi, da naj na evangelijski strani odstranijo oltar svete Magdalene in naredo tam okno, prav tako naj povečajo okno na listni strani, okoli cerkve pa naj zgrade zid. Kmetje so takrat povedali, da obdelujejo cerkvi pripadajoče

travnike in njive za letni činž devetih florintov (goldinarjev) in sedeminštiridesetih krajcarjev.

Od 1641. leta stoji Primaščova kašča in je (razen kritine) najstarejša originalna kmečka zgradba v vasi. Sledi ji najbrž mežnarijska pažba, ki na žalost propada.

Leta 1655 je bila pri svetem Štefanu spet vizitacija, kakor tudi 1668. leta.

1658 in 1659 so bile proti kupljenkim kmetom na blejskem sodišču razprave zaradi nedovoljene paše živine pod Babo.

1670. leta se začenja krstna (rojstna) knjiga blejske župnije in tam je kot prva vpisana Helena, hči Jurija Krevliča in Jere, botri pa so bili trije, Jurij Mešišnik, Jera Primoška in Katra Šokla.

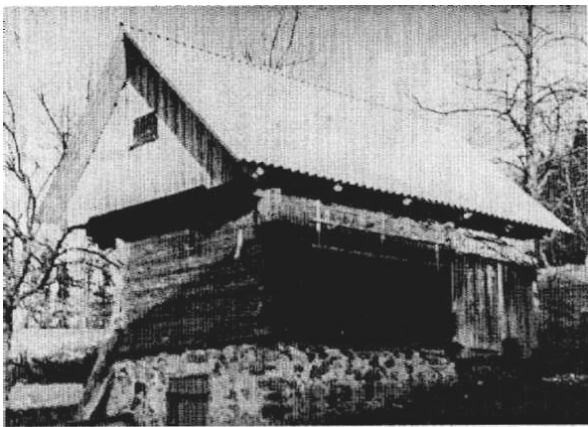
1687. leta so Kupljenčani imeli težave z oblastjo zaradi plesa, v katerem so sodelovali mladoletniki.

Cerkev svetega Štefana, je zapisal Valvazor 1698. leta v Slavi Vojvodine Kranjske, ima tri oltarje, posvečene svetemu Štefanu, sveti Mariji Magdalenin in svetemu Jožefu.

1701. leta so pri fari na Bledu začeli vpisovati v mrliško knjigo. Prva kupljenska pokojnica v knjigi, Marija Rožiška, je vpisana 15. velikega srpana 1702. Ob smrti je bila stara 80 let, torej je bila rojena med letoma 1620 in 1625. Poročna knjiga je iz leta 1737. Prvi kupljenski ženin v tej knjigi je Matevžev sin Andrej Pavle z

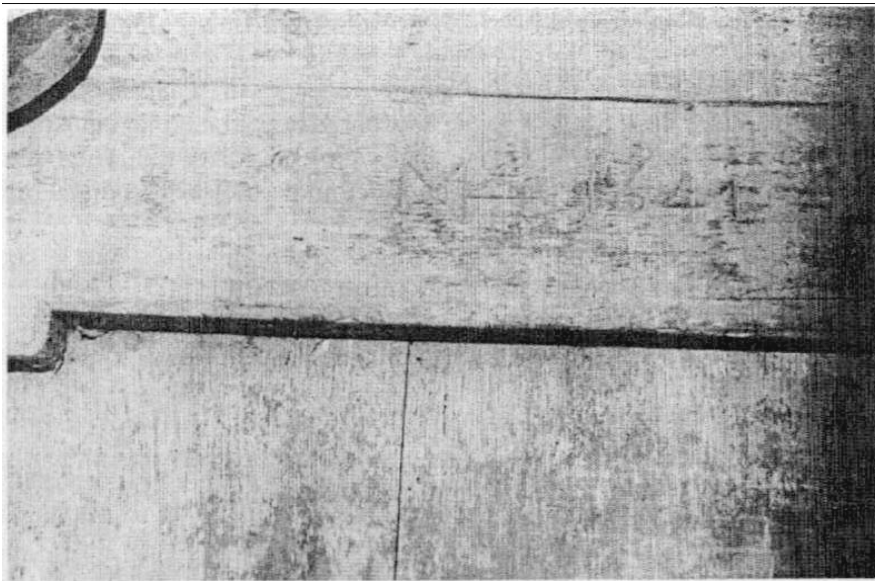
Vršane, nevesta je bila Marija, hči Jožefa Povšina iz Ribnega. Priči sta bila Matevž Kunčič in

Janez Pavle. So pa Kupljenčani vpisani v poročnih knjigah drugih okoliških far, ki imajo starejše zapise. V gorijski je 1713 vpisan Jurij Krevlič (ta, ki je prvi vpisan v krstni knjigi kot oče) vdovec s Kupljenika, ki je se je poročil z Uršo Pogvajenko, vdovo iz Zabrezna. V Srednji vasi sta 1721 vpisana nevesta Lucija, hči Tomaža Zalokarja z Gorjuš in ženin Boštjan Zupan - Rožec z Bele. Razlog za dodatno ime je poreklo Boštjanovega očeta Jakoba, ki je bil Rožičov in se je okoli 1695 priženil na Belo k Bemclu (kasnejša Batištova. od okoli 1900 naprej Šilarjeva hiša). Ker je Jakob s Kupljenika prinesel s sabo poleg priimka tudi hišno ime, je očitno, da je poimenovanje Batišt mlajše. No, in tisti Rožičov Boštjan z Bele je najbrž praded večine gorjuških in koprivniških Zupanov

Primaščova kaša iz 1641. leta

Foto: Janez Zupan

Zapis na Primaščovi kaši

Foto ; Janez Zupan

1731. leta so Selani in Kupljenčani spet imeli komedije zaradi paše pod Babo. To leto je pri Pustu gospodaril Hanžetov sin Hanže Krevlič. Pridobil je mežnarijski pašnik Prapretnco. 1760. se je priženil Lovrenc Šimnic, Šimenčov z Bele.

Pri Pkonu je bila gospodar Polona, vdova po Jožefu Pretnarju.

Vršan je bil takrat Jerni Soklič, ki je poleg hiše in vrta imel še rovt Zagradišam. 1740 je posest prevzel Blaž Pavle, ki je prišel od Vršana nad Taleži.

Mešišnek je bil Jakob Govc, kije poleg rovta na Konik imel še (Jamrov?) rovt na Prevalu. Kupil je del srenjske posesti Zakrajenco. Za Jakobom seje k hiši priženil Brsov Blaž.

Hanže Zupan, Rožč je imel poleg polja pod hišo še rovt Postnik in planino Tamare, ki je bila prej od Andreja Zupana, ter cerkvena zemljišča v Klučeh, v Doleh in Kovačovc. Cucek je bil Jerni, sin Jurija Rožiča. Njegovo hčer je 1752 oženil Jurij Jekler iz Bohinja, v naslednji rod se je priženil Jere, ki je bil nemara z Mlinega. Bil je Štefanov podložnik. Mežnarijo je užival Matija Rožič, leta 1750 njegov sin Jožef Rožič in sicer "rovt na Krasce, rovt na Mešišje, rovt v Pvane in "pr Pajštebe".

Jagrova hiša seje takrat imenovala drugače, posedoval pa jo je Matevž. Zupan. Prejšnji gospodar se je verjetno pisal Oblak. 1746 je posest prodal Primožu Primožiču, ki je bil Primaščov in bil zdravnikov pomočnik ("artzknab"). Imel je rovt v Ravne.

Hišno ime Šilar je najverjetneje od Andreja Šilerja. Najbrž je njegovo hčer poročil Primaščov Primož (ki je potem kupil še Jagrovo hišo). Jurjevčeva hiša je bila tudi posest Matevža Zupana in je imela rovt na Vazu. Verjetno jo je poznejši gospodar Strgar kupil.

Lcnčkovo posest je 1731. leta posedoval Jurij Krevlič. Imel je laz v Vrtači, petino rovtu na Vazu, mežnarijski rovt v Ravne, od Leonarda Justina (morda Zotlar z Obm) je kupil njivo v Ravne, kosil je tudi Primaščov rovt Prehad na Jelovci. 1756 je prevzel posest priženjeni Primož Primožič, ki je bil tudi Primaščov (soimenjak Jager je bil njegov stric). Primašč je bil 1730. leta Hanže, sin Hanžeta Primožiča. Poleg posesti ob hiši je imel dva rovtu v Ricmanu, od Simona Kralja je kupil rovt Kranico. Imel je še Krivčov travnik v Ravne ter Lcnčkov in Oblakov rovt v Plesnarce. Obdeloval je tudi rovt v Vrtači, ki je bil od Selškega Megva (ki se je pisal Klinar, okoli 1750 pa je pri Megvu že gospodaril "ta mladi", Gregor Slamnik, rojen v Slamnikih, najbrž pri Mahavu), in cerkveno zemljo Podkrajam. 1750. leta je Primaščovo posest imel priženjeni Luka Šari.

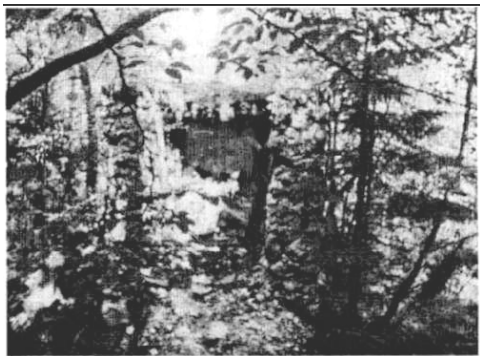
Brs je bil 1730. leta Jurij Zupan, ki je poleg kmetije imel dva laza na Vazu. 1750 je bil gospodar njegov sin Jakob Zupan. Njegovo hčer je 1756 poročil Gašper Rožič, ki je bil Mežnarjev.

Obvak se je pisal Boštjan Lukanc in tudi njegov oče je bil Boštjan. Poleg kmetijske zemlje je imel še Plesnarco pod Babo in od Gregorja Krevliča rovt. Ker je Boštjan kmalu umrl, se je vdova še enkrat poročila z Matevžem Prezljem iz Radovljice, za njim se je k Obvaku priženil še Jurij Skeble. H Kupljeniku je nekdaj pripadal tudi Vršan nad ribenskimi Taleži. 1731. leta je bil tam gospodar Hanže, sin Gregorja Pavleta, ki je imel cerkveni rovt Plesnarca, Stojanov rovt pod Babo in rovt v Jelovških robeih. 1750 je bil na Vršani njegov sin Andrej.

Iz urbarja cerkve svetega Štefana je razvidno, da so pridobivanja posesti običajno omogočala posojila. Primož Primožič je na primer za nakup Jagrove hiše vzel pri cerkvi svetega Štefana 100 goldinarjev posojila. Za posojila so dolžniki letno odrajtovali (ali pa tudi ne) dokaj nizke obresti. Teh cerkvenih posojiljemalcev je bilo veliko, ob Kupljenčanih predvsem Selani, Mlinani in Belani. V primeru, da je "tamladi" prevzel kmetijo, se je posojilo preneslo nanj. Neredko je posojilodajalec zaradi težavnosti izterjatve obresti kar odpisal.

Ker so nikoli do konca urejene razmere med uživalci planin omogočale različna tolmačenja starih pravic, je med soseskami (tudi med gospodstvi) kar naprej prihajalo do sporov, katere so zaradi počasnosti oblasti upravičenci ne tako redko reševali kar na horuk. 1763. so Leonardu Pretnerju, Pkonu Dražgošani zarubili 18 ranšev (renski goldinar) vredno kravo, ki se je pasla na Puši, Blažu Zupanu, Mešišncku kravo za 14 ranšev, Jožefu Rožiču, Mežnarju 12 ranšev cenjeno kravo, Hanžetu Zupanu, Rožiču pa so Dražgošani zaplenili cel trop: kravo za

19 ranšev, tele za 2 ranša, se eno Kravo za 18 ranšev, eno za 16, eno za 13, eno za 11 in še eno za 16 - "ukupej pa 95 ranš je uredno blu". Primož Primožič, Lenčk je bil ob 14 ranšev vredno kravo, Luku Šarlu, Primašču sta manjkala krava in junec, vredna 21 ranšev, Gašperju Rožiču, Brsu krava za 12 ranšev, Oblaku, Juriju Skebletu pa krava, ki "ob cajtu te rubežen je 15 ranš uredna bla". Blejsko sodišče je Kupljenčane zaslišalo šele 1781. leta.

Ostanki Hrominčevega znamenja na Korenu Foto: Janez Zupan

Leta 1771 so kot po vseh drugih vaseh tudi kupljenske hiše dobile hišne številke, ki so še danes razporejene po istih hišah.

1783 je cerkev obiskal škofijski vizitator.

Leta 1785 je sodišče zaslišalo zastopnike dražgoške soseske, ki so tožili Kupljenčane in Selane, da so bili le-ti na planini Rastovka skozi sedem let neupravičeno pasli 80 konj, 150 govedi in "nar maini 500 štukov drobne žuine". Dražgošani so zahtevali odškodnino: "od usačiga šuka 51 krajcarjov, nemških, od koin, od usakiga šuka go-

veje žuine usako leto 15 krajcarjov inu od usakiga šuka drobne žuine 5 krajcarjov. U naši gmain Rastovka je ta neč odšou in škoda sterjena bla". Ali so Dražgošani dobili čez 1000 goldinarjev odškodnine, (še) nisem zasledil.

Preden je sveti Štefan 1789 pripadel belski na novo ustanovljeni samostojni lokaciji, je bil podružnica župne cerkve v Gradu. Bil je zelo obiskan, ker je sveti Štefan veljal kot močan priprošnjik za srečo pri živini, zlasti konjih. Na njegov praznik 26. grudnia se je zbiralo mnogo božjepotnikov, ki so prinesli posvetit vodo in sol, lastniki konj pa so prihajali na okinčanih živalih s prav za to priložnost narejenimi sedli. (Pisatelj Jalen je v Vozarijih zapisal, da so iz vasi pod Stolom žegnali konje pri kupljenskem Štefanu.) Konje so privezovali na obroče, vzdane v zid, ki je obdajal cerkev, k masnemu opravilu je sodila tudi ježa okoli cerkve. V zahvalo za žegen so romarji dajali bogate darove, kot "ofer" so na oltar postavljali tudi lesene konjičke, ki so jih bili prej kupili pred cerkvijo. Za to masno opravilo na patrocinij je župnik dobil od cerkve 1 goldinar 6 krajcarjev 2 pfeniga. Eden od kupljenskih gospodarjev mu je bil dolžan dati kosilo, a zaradi večnih sporov, kateri naj bi to bil, so to nadomestili s tridesetimi krajcarji. Poleg te osrednje slovesnosti je bilo čez leto še nekaj svetih opravil. 7 prosinca je bila na praznik škofa Valentina iz Retije maša za srenjo, za kar je moral vsak kupljenski kmet dati župniku pol memnika suhih hrušk ali krljev; če jih ta ni hotel sprejeti je dobil 16

krajcarjev ali skupno 1 gld 4 kr. Za mašo na svetega Jožefa je dobil župnik 1 gld od cerkve, od kupljenskih gospodarjev pa po vrsti vsako leto 30 krajcarjev. Župnik je prišel k svetem Štefanu za velikonočno spovedovanje, za kar mu je vsako leto drug gospodar dal 30 krajcarjev, cerkev pa 16 krajcarjev za vino. Šesto nedeljo po Veliki noči je šla na Kupljenik procesija potem, ko je duhovnik blagoslovil polja na Selu ter za to dobil od selških kmetov po 2 krajcarja in od kajžarjev po en krajcar. Polja na Kupljeniku je blagoslovil po maši in za to od vsake hiše dobil po 8 krajcarjev. Za mašo na praznik Marije Magdalene je imel župnik užitek vrta okoli cerkve. Vrt je imel mežnar za 1 gld činža letno, če pa je rodilo sadje, je moral mežnar hruške in jabolka obrati in jih oddati župniku. Cerkev je dala še 16 krajcarjev za vino. Obletnica posvččenja cerkve je na praznik svetega Lovrenca. Maša je bila na nedeljo (imenovano tudi "ta štrukljevo"), ki je bila bliže Lovrenčevemu godovnemu dnevu, plačilo župniku pa je bilo enako kot na praznik Marije Magdalene. Župnik je imel na Selu in Kupljeniku pravico bere: kmetje so dajali po četrtnem merniku pšenice in po 6 krajcarjev za sir, kajžarji po dva dnarca (pet soldov). Vsako leto so morali kmetje pripeljati župniku voz drv, voznik je "za lon" dobil kos črnega kruha, pozneje namesto kruha en dnarc. Kako je bilo s temi drvmi, najbolje pojasnjuje župnikova pritožba na škofijo: Kmetje najraje pripeljejo ostanke strohnelih plotov in ograj, pa še to ne celega voza. Doma sicer nalože polnega, potem pa v bližini župnišča pol drv razlože. Na župnijsko dvorišče dostavijo eno polovico voza in pravijo, da je to za letos. Nato izginejo po prej odloženo polovico drv in še to pripeljejo na dvorišče rekoč: To je pa za lanskost leto. Tako župnišče večkrat celo nima s čem kuhati. Mežnar je bero pobiral na Selu in Kupljeniku: kmetje so dajali po pol mernika, kajžarji četrtni in dva firkelna ajde na dan po Treh kraljih ali po maši na Valentina.

Kamenjanje Svetega Štefana na podnožju glavnega oltarja
Foto: Janez Zupan

Leta 1780 je imel "Koplenk" 14 hiš z enainosemdesetimi prebivalci v štirinajstih družinah. Letno so otoški cerkvi do časov francoske okupacije kmetje Simon Rožič - Brs, Tomaž Pretnar - Obvak, Matija Šarl - Primašč in Gašper Zupan -

Rožč ter Simon Rožič na mežnariji skupno odrajovali 26 goldinarjev 7 krajcarjev l pfe-nig za žitno desetino in 2 gld 10 kr za mladinsko desetino. Višina desetine je bila spre-menljiva in za desetletje 1806 do 1816 so se prej naštetih z upraviteljem pogodili, da bodo plačevali na leto 34 gld 37 in pol krajcarja žitne desetine in 2 gld 15 kr mladinske, Oblak, Brs in Primašč pa še po pol povesma prediva. Žitno desetino so plačevali vna-prej, mladinsko za nazaj: 2 kr od jagnjeta, 1 kr od kozlička in 6 kr od kur. Obveznost so plačevali dan po svečnici.

Brsova družina okoli 1870 leta

Iz časov francoske zasedbe naših krajev je izročilo, ki pravi da so šli štirje Kupljenčani v Kovačovc pokopavat mrtve fran-coske vojake. Pri tem je eden izmed njih zbolel in umrl, za njim sta ostala mlada žena in majhen otrok. 1804 je pri Lenčku umrl 31 let star Valentin, sin Primoža Pri-možiča in Doroteje, rojene Krevlič, za njim pa sta ostala žena in enoletni sin Matija. Hm, ostala je tudi pripoved, da so Francozi nekje na Kupljeniku zakopali zaklad, in če prvo izročilo drži, zakaj ne bi drugo? In so nekateri zagnanci kopali po kleteh ter na Korenu okoli Hrominčevega znamenja, a haska ni bilo.

1816. leta je v hiši številka 8 umrl v starosti 86 let Simon Primožič, sin Primo-ža, ki je kupil hišo od Matevža Zupana. Si-mon je v mrlški knjigi označen kot "Jager bay der Herrschaft Veldes", torej kot lovec blejskega gospostva, kar pojasnjuje izvor hišnega imena pri Jagru.

Pripoved ve, da je bila na Kupljeniku takšna lakota, da je šel neki Kupljenčan, ko ni imel več kaj dali otrokom, prosit hrano v dolino. Ker se ni vmil, so ga drugi dan začeli iskati. Našli so ga na Brišah, mrtvega, v ustih pa je imel prvo zelenje, ki ga je bil žvečil, a to ga ni rešilo smrti. Zadnja tako huda lakota je bila v naših krajih od jeseni 1816 do žetve 1817 (potem pa so ljudje začeli bolj saditi krompir, ki je poslej reševal življenja). V tem obdobju je v mrlški knjigi na Kupljeniku vpisan samo Urban Paternu, ki je umrl 11. marca 1817, star 48 let. Doma pri Vršanu so ga zaman čakali žena in štirje nedo-rasli otroci.

Leta 1826, ko je bil izdan franciscejski kataster (katastrske mape s popisom

oštevilčenih parcel po katastrskih občinah), je v seznamu vpisanih 14 gospodarjev v štirinajstih hišah (številka pred imenom je hišna):

1. Jerre Anton - Zuzek
2. Prettnar Peter - Pust
3. Prettnar Blas - Pekon
4. Paterlou Urban - Vershan
5. Primaschitsch Lorenz - Mesishak
6. Suppan Kaspar - Roschitz
7. Bernat Lorenz - Meshnar
8. Bernel Simon - Jagar
9. Primaschitsch Simon - Simon
10. Stergar Anton - Jurjouz
11. Primaschitsch Mathias - Lenzek
12. Schordel Anton - Primaschitsch
13. Roschitsch Simon - Bers
14. Prettnar Urbann - Oblak
15. Wehster Martin - Verschan (nad ribenskemi Taleži) je bil vpisan pod Selo.

Oblakova družina 1905 leta

Kupljenik je pripadel katastrski občini Selo. Po zemljiški odvezi 1848. leta so gospodarji tedaj vpisano posest odkupili, poleg tega so za določeno odškodnino

dobili v last razparcelirane srenjsko-gospošćinske gozdove, v katerih so prej imeli le užitne pravice. Med drugim je bil med vse kupljenske gospodarje, razen Pusta, razdeljen Preval. 1868. letaje bil izdan dopolnjen kataster, v katerem so bile vnesene vse te spremembe z novo parcelno oštevilćenostjo (ki je v veljavi še danes).

Kataster navaja sledeće lastnike:

1. Cucek - Jere Gregor	8. Jager - Bemel Vrban
2. Pust - Pretnar Jaka	9. Šilar - Urh Blaž
3. Pkon - Pretnar Šimen	10. Jurjovc - Strgar Anton
4. Vršan - Paternu Lovro	11. Lenček - Primožič Jaka
5. Mešišnek - Primc Miklavž	12. Primašč - Šarl Klemen
6. Rožič - Stare Simon	13. Brs - Rožič Jernej
7. Mežnar - Bernard Matija	14. Obvak - Zupan Šimen.

Ti gospodarji so obdelovali 66 večjih in manjših njiv. 1837. leta se je k Rožiču priženil Simon Stare rojem pri Vorjaku na Podjelju. Bil je vnet sadjar. Na Kupljeniku, pa tudi v okolici je uvajal nove vrste sadja in nasploh veliko doprinesel k sadjarstvu v tem koncu blejskega kota.

Oblakov Tina in Primaščova Johana
med 1. svetovno vojno

1840 se je pri Brsu Jerneju Rožiču, ki je bil kupljenski župan, in njegovi ženi Marjeti Slivnik, ki je bila Čbuvarjeva iz Spodnjih Gorij, rodil sin Alojz. Študiral je v Ljubljani in bil posvećen v duhovnika. Novo mašo je imel na Beli 1864. leta. Od 1867 do 1870 je bil kaplan na Bledu, sicer pa v še štirih gorenjskih župnijah. 1883 je odšel v Krašnjo za župnika. Umril je v Škofji Loki 1906. leta.

V devetnajstem stoletju je oblast rušila ti-soćletno ustaljeno in postavila drugaćno družbeno ureditev, Kupljenćani pa so podirali svoje hiše in jih gradili nazaj po novih normah; povećini se je to zgodilo že v prvi polovici stoletja in njihov novi izgled nam je vsem znan, saj se je obdržal do pred nekaj let. Za Obvakovo hišo se ve, da je bil tisti del s kmećko pećjo ("hiša") prej lesen. V letih od 1846 do 1861 je bila sezi-dana nova mežnarija.

Vas je med 1860 in 1870 dobila še eno hišo, Mhtajnarjevo, ki jo je zgradil Pkonov Florjan (najbrž kot brata Simon in Jožef bivši vojak-črnovojnik) na mestu Pkonove pažbe. Mhtajnar je odprl tudi gostilno, a ker so se dedci zaradi pijače stepli, jo je kar brž zaprl.

Cerkev svetega Štefana, ki je skozi čas doživela vsaj dve večji predelavi, je 1870. leta dobila sedanjo velikost, nazadnje, ko so zazidali oboke v predodverju in nad nastalo vežo uredili pevski kor, pa še zdajšnjo obliko. Po povečavi so bili nameščeni novi oltarji, delo Ivana Vurnika iz Radovljice, ki še danes stojijo v cerkvi. Na sredini glavnega je sveti Štefan, na njegovi levi sveti Lovrenc, na desni sveti Miklavž. Na južnem stranskem je na sredi sveti Jožef, na njegovi desni sveta Ana, na levi Joahim. Na nasprotnem oltarju je sredinska sveta Magdalena, njena leva je sveta Apolonija, na desni sveta Lucija. Prejšnji glavni oltar je sestavljal plastični prizor kamenjanja svetega Štefana in iz lesa rezljan tabemakelj v pozlati. (Nekaj teh baročnih kipcev je še ostalo shranjenih v cerkvi, svetega Štefana pa so v selanskih Ulcah našli otroci in se igrali z njim. Pozneje je bil v znamenju nad Selom, kjer je z znamenjem vred pogorel. Sveta Barbara in sveta Lucija sta bili v drugem selanskem znamenju in sta po nekem pogromu po vojni izginili neznano kam.) Relief na podnožju današnje daritvene mize je najbrž posnetek te nekdanje oltarne skupine, ki je prikazovala kamenjanje prvega diakona.

Zvonik je bil tudi povečan in poleg obeh starih zvonov je 1896. leta v njem zapel še tretji, največji zvon. (Danes je veliki zvon iz zvonarne Bühl v Mariboru, vlit leta 1923, ker je prejšnjega 1917. leta zaplenila država za vojne namene, srednji Lenart Giesserjev zvon iz 1558 je zaradi poškodbe Franc Mostar iz Ljubljane 1965 prelil, mali pa je še prvotni, vlit kot srednji zvon pri Giesserju v Ljubljani leta 1558, in je eden najstarejših zvonov pri nas.)

Proti koncu stoletja je bila zgrajena na mestu Vršanove pažbe Pažbarjeva hiša, hišna številka 16, prav tako za Lenčkom Vazenk, hišna številka 20. Pod njo je v Vazenk imel Jurjovc svoj "malen", ki je imel hišno številko 17. V koči nad Jagrovo hišo je živel Andrej Robič, poleti pastir v planini. Pravijo, da je polže kahal in, ker so mu lezli iz

Ivana Stare — Rožičova in Neža Prevč, posel pri Rožiču

piskra, mrmral: "No, le nazaj not, le not, sej vam nč nočm!" Koča je kasneje pogorela, tudi mlina že davno ni več. Pač pa sta h Kupljeniku pripadli dve hiši s številkami 18 in 19 v Štengah. Nekako iz tch lct mora biti tudi pripoved o medvedu, ki hodil na

Marjino znamenje na zahodnem delu vasi – križišče
»Na kraju« Foto: Janez Zupan

Mešišnekov vrt hruško rabutat in ga je "ta star Mešišnek, Mkvavž, ustrelil s pušo."

Naš najzaslužnejši narodopisec Niko Kuret v Prazničnem letu Slovencev omenja Kupljenik kot posebno slovečo konjsko božjo pot. Opiše tudi običaj, ki drugod ni bil v navadi. Za terice skuhamo veliko skledo mlečne kaše in jo okrase s pušeljci. Fantje kašo nekako ukrađajo in snedo, eden pa mora prazno skledo vrniti. Tega ponavadi terice začopatijo in ga zmi-kastijo, daje joj.

Druga kupljenska posebnost je, da pri ohceti plača godce ženin. Ni pa Kuret omenil fantovsko pobiranje potic po hišah na svetega Štefana zvečer, čeprav mora biti to zelo star običaj. Bržkone ima iste korenine kot bohinjsko otepanje.

Babjezobska Jama je bila urejena za obiskovalce in pod Mallnerjevim pokroviteljstvom slovesno odprta 25. 7. 1885. Prevzelo jo je nemško planinsko društvo Alpenverein (šeše po 1. svetovni vojni jo je dobilo radovljiško planinsko društvo).

Popis kupljenskih prebivalcev in živine iz leta 1910.

1. Cucek: Jakob Jere, njegova žena Frančiška in 10 njunih otrok. V hlevu so imeli 4 glave goveje živine in 4 prašiče in v čebelnjaku 3 panje čebel.
2. Pust: Apolonija in njen mož Jožef Urh, pri hiši sta bila dva posla in dva stanovalca. Hlev je premogel 5 govedi in 4 prašiče.
3. Pkon: Klemen Pretnar, žena Terezija, pet njunih otrok in Klemenova starša. Redili so kobilu, 4 krave in štiri prašiče.
4. Vršan: Katarina in njen mož Marko Burja s sedmimi otroki. Imeli so kravi, kozu in tri prašiče.
5. Mešišnek: Elizabeta in mož Jožef Ropret, dva otroka in ded Miklavž. Imeli so četvero goved, četvero prašičev in 2 panja čebel.
6. Rožč: Janez Stare in žena Ivana z enim otrokom, Janezova starša in brat, pri hiši sta bila še hlapec in dekla. Kmetija je redila 3 kobile, 14 goved in 8 prašičev. Nekaj časa imeli gostilno in trgovino.
7. Mežnarja: Janez Bernard, žena Jera, 8 otrok in Janezova sestra Marija. Redili so 8 goved in 6 prašičev.

8. Jager: Valentin Strgar in žena Marija s štirimi otroci in vnukinjo. V hlevu 5 goved in 5 prašičev.
9. Šilar: Jakob Urh, žena Marija, štirje otroci in stanovalka. Imeli so dve kravi in prašiča.
10. Jurjovc: Janez Kunčič.
11. Lenč: Janez Primožič in žena Marija s tremi otroki in materina mati. V hlevu je bilo 8 goved.
12. Primašč: Janez Šarl, žena Marjeta in trije otroci. Na kmetiji so imeli kobil, 11 goved in 6 prašičev.
13. Brs: Katarina Rožič je imela kobilo, 5 goved in 6 prašičev.
14. Obvak: Jakob Zupan in žena Ivana z osmimi otroki, redili pa so kobil, 7 goved, 8 prašičev in 19 panjev čebel.
15. Mhtajnar: Neža in njen mož Matevž Kapus z otrokom sta imela kravi, kozo, tri prašiče in 4 panje čebel.
16. Pažbar: Ivana, njen mož Franc Zupan s petimi otroki. Imeli so kravo, kozo, 4 prašiče in panj čebel.

Zbirek da, da je v tem letu v vasi živelo 107 ljudi, ki so imeli devet kobil, 82 glav goveje živine, 3 koze, 68 prašičev in 29 panjev čebel.

Leta 1911 so podrl zid, ki ga je bil ukazal zgraditi okoli cerkve škof Scarlichi leta *

Za zaključek

Že za devetnajsto stoletje je podatkov več, v dvajsetem pa se naglo kopičijo in bi jih bilo treba začeti načrtno urejati. Pričujoča knjižica je poskus zbrati na enem mestu starejše zgodovinske podatke, tiste, ki še obstajajo kot ustno izročilo, in tiste, ki so potaknjeni po cerkvenih matičnih knjigah v Nadškofijskem arhivu, listinah Arhiva Republike Slovenije in pri posameznikih ter po kronikah in knjigah, v katerih so prenekateri poklicni in ljubiteljski zgodovinarji potrpežljivo zbrali svoje občudovanja vredno vedenje. (Posebej se zahvaljujem za podatke in nasvete arheologu g. Janezu Metercu in zgodovinarju g. Matjažu Ambrožiču.) Mogoče bo motil prvi del, ki skuša na bolj samosvoj način pojasniti širši okvir, iz katerega se lušči preteklost vasi, vendar sem prepričan, da takšna izbira ne bo škodila, pač pa doprinesla k boljšemu vpogledu v zasenčeno davnost naših korenin. Zaradi avtentičnosti sem hišna in ledinska imena podal po pisnem viru, sicer pa tako, kot jih izgovarjamo domačini. Seveda vsebina knjižice še zdaleč ne zajema vsega, kar je ostalo iz kupljenske preteklosti, lahko pa služi kot osnova za nadaljna iskanja.

Za konec naj bo zapisana še pesem, ki so jo včasih znali zapeti Kupljenčani. Govori o osovraženi tlaki, odrajtovanju činža in še eni nekdANJI hudi obremenitvi: če je v vas prišla vojaščina, so ji bili kmetje dolžni dajati hrano in stanovanje.

Snoč je bva ukazana tvaka,
napregu sm konskega spaka,
a komej strelej deleč gre,
pa mi že okoli pade.

Gospošna je hujša ko zlodi,
denarca prav nč ne posodi,
če mn le an krajcar fali,
že skače, nad mano nori.

Ko v hiši se doli usedem,
pripoka jo noter sovdat.

Sovdat me prov zavbr pozdravi.
"Frfluhtar, moj paver," mn pravi, "
dej piti, dej jesti za von,
pršu sm na dobr parcjon!"

Kr mam pa pr hiši za cir,
so pajčne, za šipe popir,
na klop se že usesti bojim,
ker s cunami vukne mašim.

Marijino znamenje na Kraju

Foto: Janez Zupan

Janez Zupan, v velikem srpanu 1998.

Opomba na 16 strani

Po dokumentu, ki mi ga je dal g. Stane Adam, je do sedaj verjetno najstarejša omemba Kuplenika 13. junij 1380, ko je grof Friderik Ortenburški Waldenberškemu (Lipniški grad) gradiščanu Wilhelmb Lambergerju dal v fevd desetine "am Kaplenig".

Janez Zupan, v grudnu 1999.